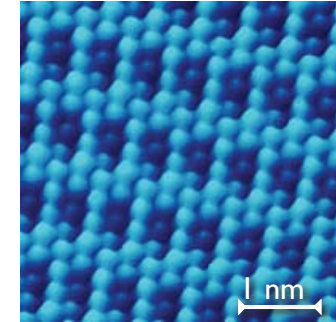

BIOMOLEKULÁRIS SZERKEZET ÉS DINAMIKA VIZSGÁLATA

FLUORESZCENCIA, EGYMOLEKULA BIOFIZIKA,
RÁDIÓSPEKTROSKÓPIÁK (EPR, NMR, MRI)

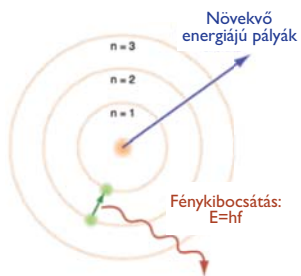
John Dalton (1766-1844)

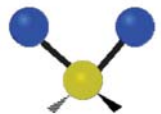
Oxigén atomok rhodium egykristály felületén

Fluoreszcencia és különleges alkalmazásai

Energiaátmenetek
atomban

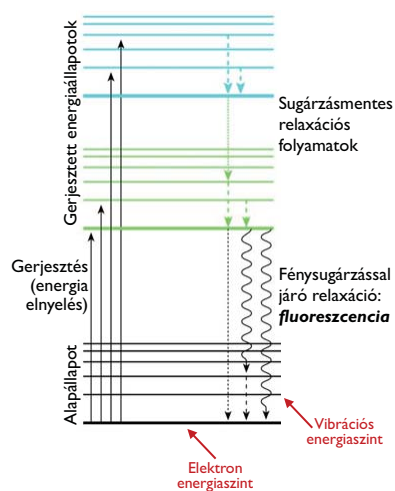

Egy molekula energiáját
mozgásállapota is befolyásolja

Vibráció

Energiaátmenetek
molekulában

Fluoreszcencia genetikailag
módosított fajban:

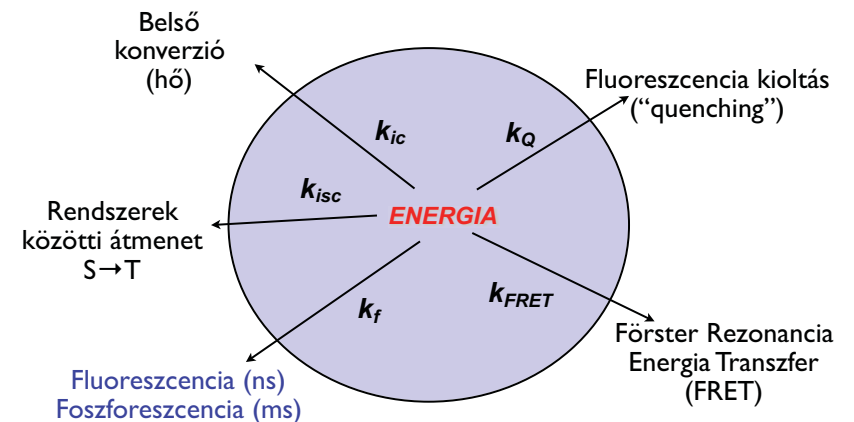

GFP: ~27 kDa,
238 aa; 11-szállú
β-hordó;
kromofór a központi hélix
Ser65-Tyr66-
Gly67
oldalláncából

“Zöld egér”

Gerjesztés során elnyelt energia sorsa

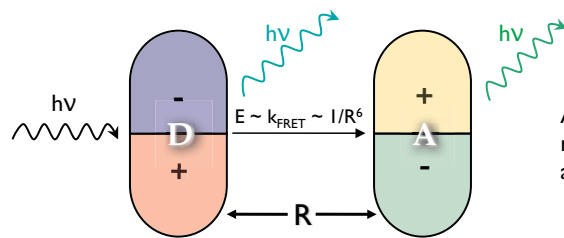
Sugárzásos és nem sugárzásos átmenetek!

Förster Rezonancia Energia Transzfer (FRET)

- A gerjesztett állapotban lévő molekula (**donor**), valamint egy megfelelő spektroszkópiás követelményeket kielégítő molekula (**akceptor**) között **dipól-dipól** kölcsönhatás révén, **sugárzás nélküli** energiaátadás formájában jön létre.
- Fluoreszcencia Rezonancia Energia Transzfer (FRET):** ha az energiatranszfer szereplői fluorofórok.

Theodor Förster
(1910-1974)

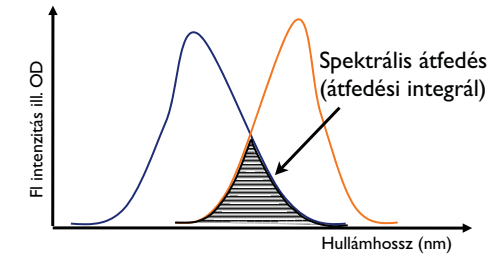
A gerjesztett donor (D) relaxációjához hozzájárul az akceptor (A) molekula emissziója!

A FRET feltételei

- Fluoreszcens** donor (D) és akceptor (A) molekula.
- A donor és akceptor molekula közötti **távolság (R)** 2-10 nm!
- Átfedés** a **donor** emissziós spektruma és az **akceptor** abszorpciós spektruma között.

$$E = \frac{R_0^6}{R_0^6 + R^6}$$

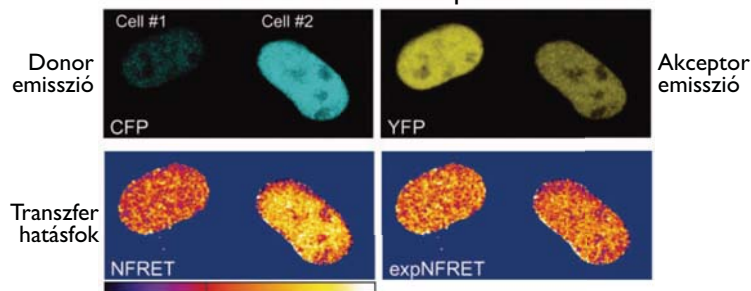
R_0 : **Förster-távolság** (Az a távolság melyen a FRET hatások felére csökken: transzferhatásfok 0.5)
 R : A fluorofórok (D-A) közötti aktuális távolság

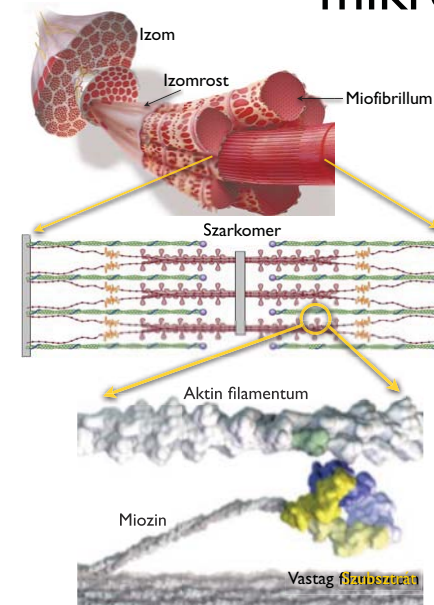
A FRET alkalmazása

- Molekuláris mérőszalag:** távolságmérés a nm-es (10^{-9} m) tartományban.
- Nagyon érzékeny (lásd hatvány összefüggés)!
- Alkalmazás:**
  - Molekulák közötti **kölcsönhatások** tanulmányozása.
  - Molekulákon belüli **szerkezeti** változások tanulmányozása.

FRET mikroszkópia

Érzékenyített fluoreszcencia video mikroszkópia

In vitro motilitási próba

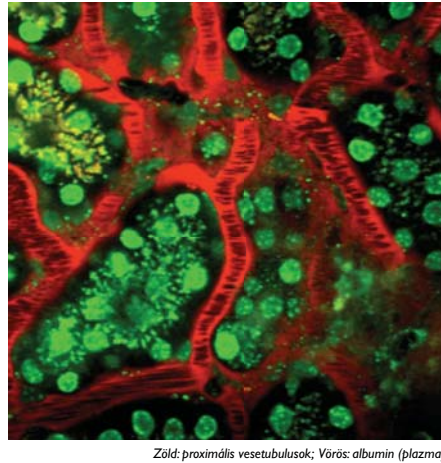
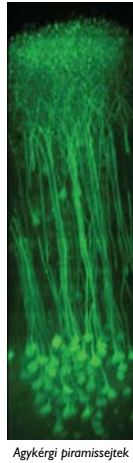
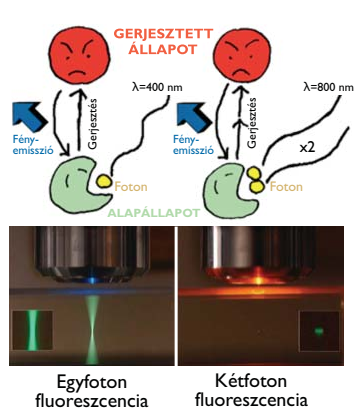

Rodamin-jelölt aktin filamentumok motilitása - érzékenyített epifluoreszcencia videomikroszkópia

Multifoton fluoreszcencia mikroszkópia

- Két (vagy több) foton energiája összeadódik a gerjesztéskor
- Gerjesztés (következésképp emisszió) csak a fókuszpontban (limitált fotokárosítás)
- Gerjesztés nagy (közel IR) hullámhosszú, rövid (fs) fényimpulzusokkal
- Nagy hullámhossz miatt mély optikai behatolás (akár 2 mm)

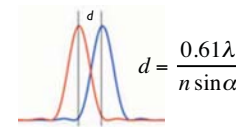

Egyedi fluoreszcens molekulák feloldása: Szuperfelbontású mikroszkópia

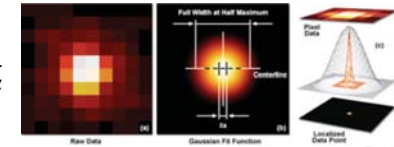
Kémiai Nobel-díj, 2014

A feloldási problémát pozíciómeghatározási problémává alakítjuk

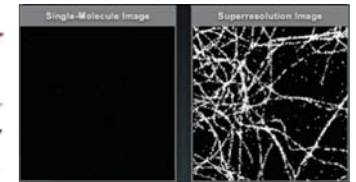
Feloldási probléma (Abbé-elv)

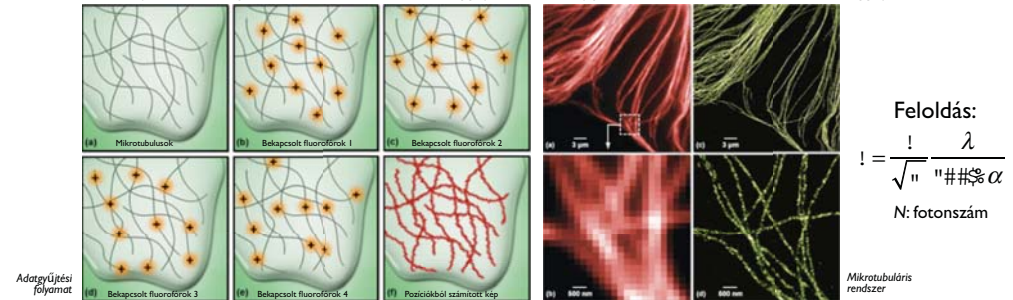
Pozíciómeghatározási probléma (pontosság a foton számától függ)

"Stochasztikus" adatgyűjtés egyedi fluorofórokról

STORM ("stochastic optical reconstruction microscopy"); PALM ("photoactivated localization microscopy")

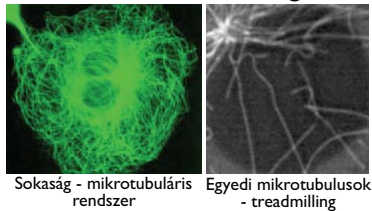
Feloldás:

$$\Delta r = \frac{\lambda}{\sqrt{N}}$$

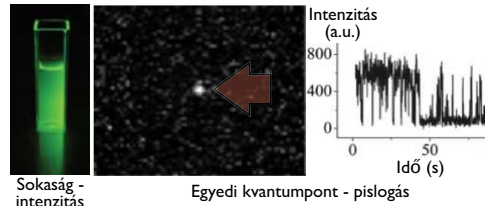
N: foton szám

Egymolekula biofizika

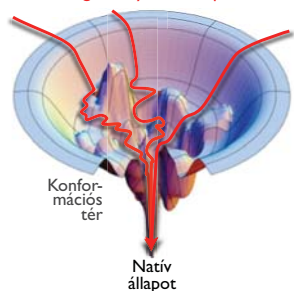
1. Egyének (tér- időbeli trajektóriák) azonosíthatók sokaságban

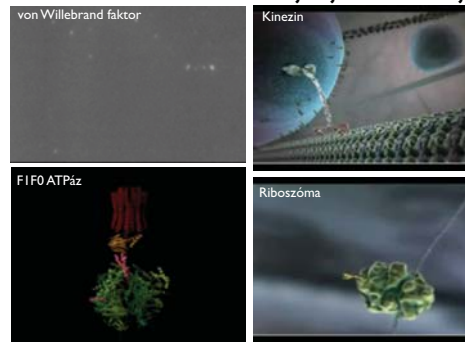
2. Sztochasztikus eseményeket fedeztünk fel

3. Párhuzamos útvonalon haladó folyamatokat ismerhetünk meg

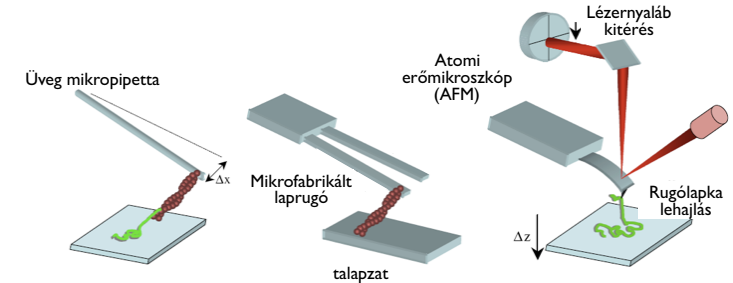

4. Biomolekulák mechanikáját jellemezhetjük

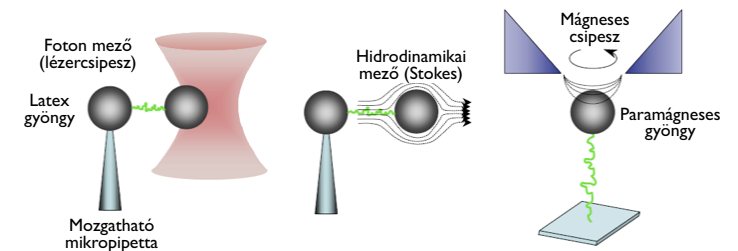

Egyedi molekulák manipulálása

Rugólapka módszerek

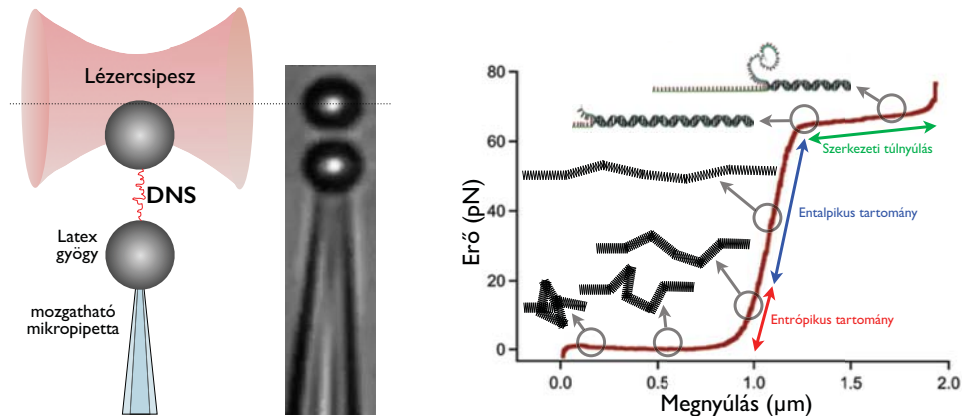

Mező alapú módszerek

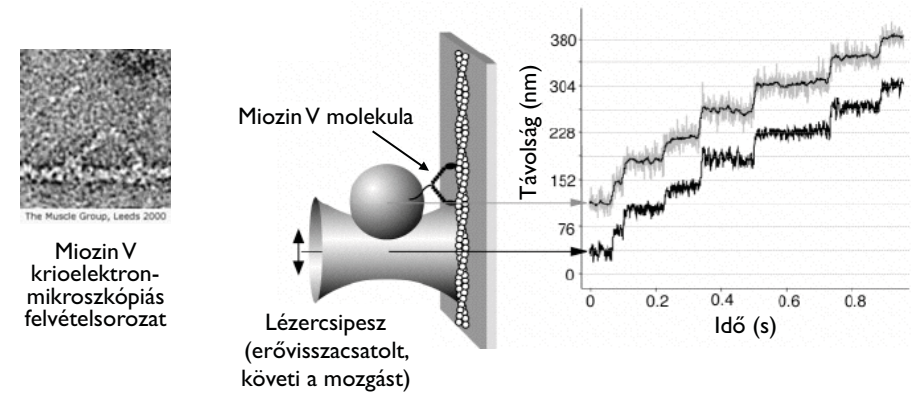
Mérhető paraméterek I. Erő

Mekkora erő fejlődik egy dsDNS molekula nyújtásakor?

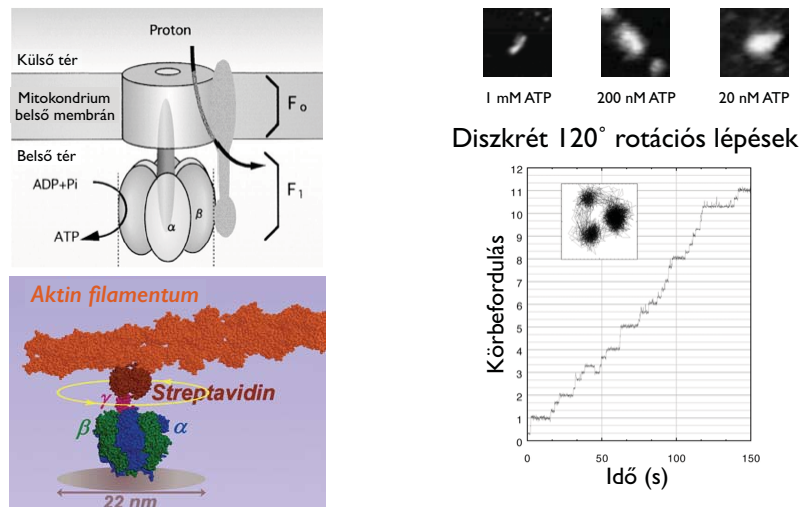
Mérhető paraméterek II. Távolság

Mekkora lép egy motorfehérje?

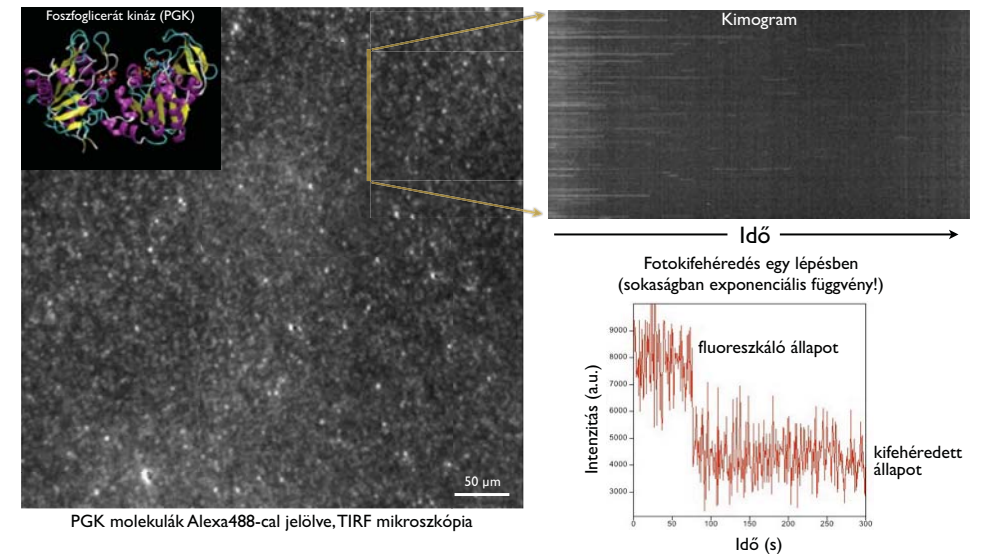
Mérhető paraméterek II. Elfordulási szög

Hogyan működik az ATP szintáz?

Mérhető paraméterek I. Fluoreszcencia

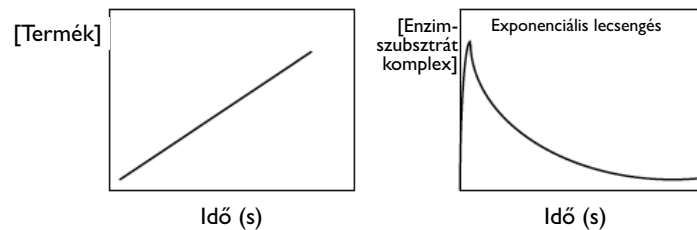
Milyen állapotok között fluktuál egy molekula?

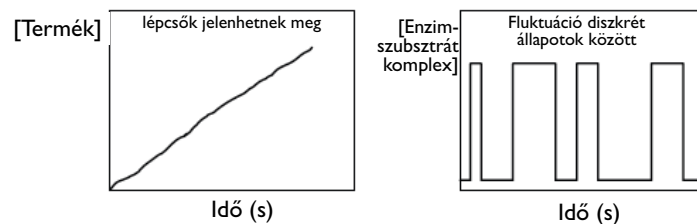

Sokaság versus egymolekula viselkedés

Sokaság:

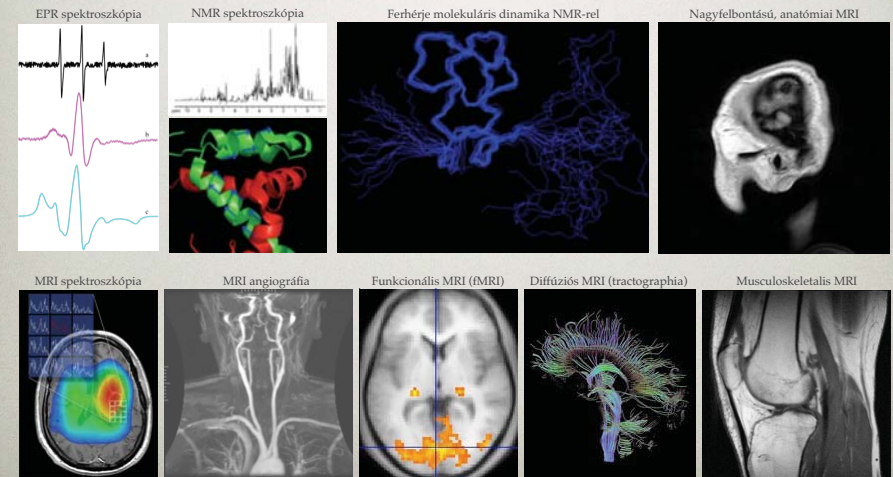
Egyedi molekula:

“RÁDIÓSPEKTROSKÓPIÁK”:

FORRADALMASÍTOTTÁK A FIZIKÁT, KÉMIÁT, BIOLÓGIÁT ÉS ORVOSTUDOMÁNYT

- Elektronspin rezonancia (ESR, elektron paramágneses rezonancia - EPR)
- Mágneses magrezonancia (NMR, MRI)

ATOMI, MOLEKULÁRIS RENDSZEREK ELEMI MÁGNESKÉNT VISELKEDHETNEK

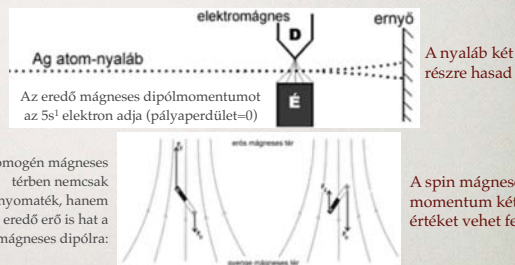
Stern-Gerlach kísérlet (1922)

Otto Stern
(1888-1969)

Walther Gerlach
(1889-1979)

Mágneses magrezonancia (“nuclear magnetic resonance”, NMR)
Nobel-díj, 1952

Isidor Rabi
(1898-1988)

Felix Bloch
(1905-1983)

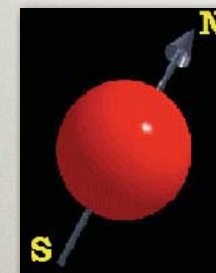

Edward Mills Purcell
(1912-1997)

Mágneses rezonancia: Mágneses térbe helyezett minta általi, rezonancia-abszorpció jellegű elektromágneses energia elnyelés.

ÉREDŐ SPINNEL RENDELKEZŐ RENDSZEREK: ELEMI MÁGNESEK

- Elemi részecskék (p, n, e) saját *spinnel* rendelkeznek.
- Az elemi részecskék száma és bizonyos rendező elvek (pl. Pauli-elv) miatt a rendszerben *eredő spin* léphet fel.
- Atommag: páratlan tömegszám - feles magspin (^1H , ^{13}C , ^{15}N , ^{19}F , ^{31}P); páros tömegszám, páratlan rendszám - magspin egész; páros tömegszám és rendszám - magspin zérus.
- Elektron: eredő elektronspin stabil párosítatlan elektront tartalmazó rendszerekben (pl. szabad gyökök).
- Töltés és eredő spin miatt *mágneses momentum* lép fel.

Pörgettyűmodell

Mágneses momentum:

$$M_N = \gamma_N L$$

γ_N = atommag giromágneses hányadosa (mágneses momentum és perdület aránya)

L = magspin ($L = \sqrt{I(I+1)}\hbar$), ahol I = eredő spin kvantumszám.

Elektronspin mágneses momentuma:

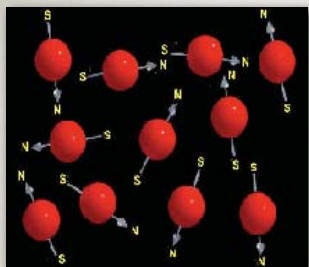
$$M_e = -g\mu_B \sqrt{S(S+1)}$$

g = elektron g-faktora (a mágneses momentum és giromágneses hányados kapcsolatát leíró dimenzió nélküli arányszám)

μ_B = Bohr magneton (az elektron mágneses dipólmomentumának egysége)

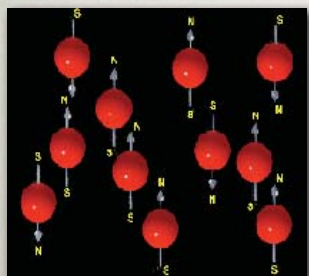
S = spin kvantumszám

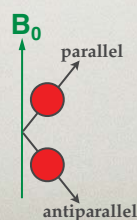
Mágneses tér hiányában: elemi mágnesek orientációja random

Paramágnesség: külső mágneses tér hatására fellépő mágnesezettség (mágneses dipólok orientációja).

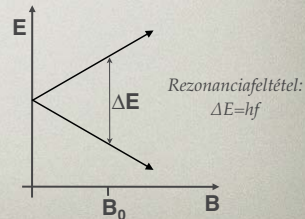

Mágneses térben:

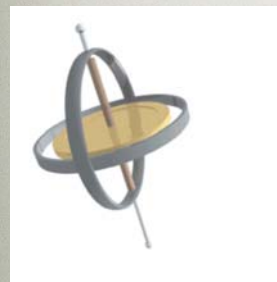
elemi mágnesek
orientálódnak

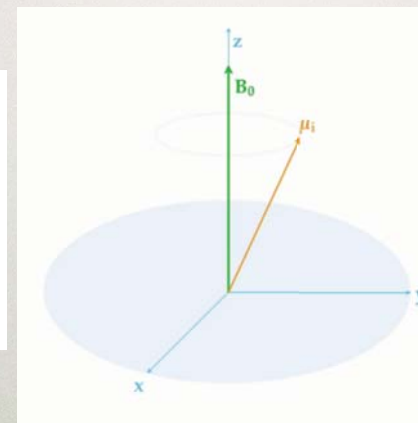
energiaszintek
felhasadnak

PRECESSZIÓ

Pörcgettyű, giroszkóp

Klasszikus ("pörcgettyű")
modell szerint -
Precessziós vagy
Larmor frekvencia:

$$\omega_0 = \gamma B_0$$

$$f_{Larmor} = \frac{\gamma}{2\pi} B_0$$

Rezonanciafeltétel:

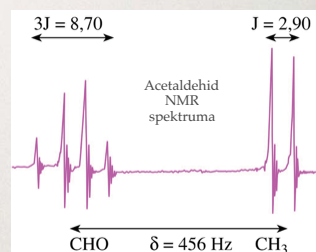
$$\Delta E = \frac{h\omega_0}{2\pi}$$

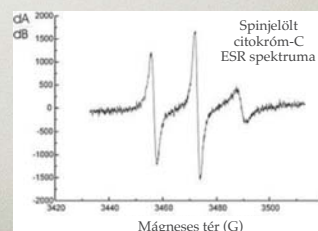
Felix Bloch, 1946

NMR ÉS EPR SPEKTROSKÓPIA

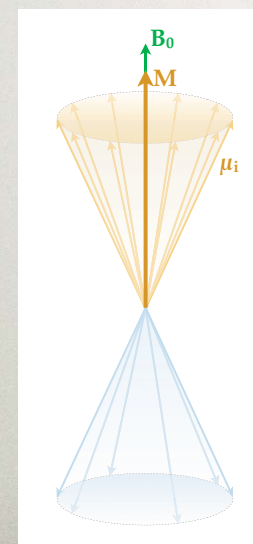
- NMR spektrum: elnyelt elektromágneses sugárzás intenzitása frekvencia függvényében.
- "NMR-vonal" görbe alatti területe az abszorbeáló atommagok számával arányos.
- Elektronfelhő (i.e., annak szerkezete) befolyásolja a lokális mágneses teret: frekvenciafeltétel elhangolódik ("kémiai eltolódás"). Kémiai szerkezetmeghatározás lehetősége.

- EPR spektrum: elnyelt elektromágneses sugárzás intenzitása a mágneses tér függvényében.
- NMR-énél alacsonyabb mágneses tér, de nagyobb elektromágneses sugárzási frekvenciák (mikrohullám).
- Spin-jelölés: stabil párosítatlan elektront tartalmazó vegyülettel való jelölés.
- Mozgási (rotációs) sebességek mérési lehetősége a $10^{-4} - 10^{-2}$ s időtartományban.

MAKROSKÓPOS MÁGNESEZETTSÉG KÜLÖNBÖZŐ ENERGIASZINTEKEN SPINTÖBBLET MIATT

B_0 = mágneses tér
 M = makroszkópos mágnesezettség

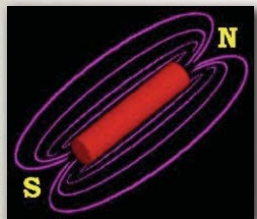
Alacsony energia állapot
proton esetében parallel

Magas energia állapot
proton esetében antiparallel

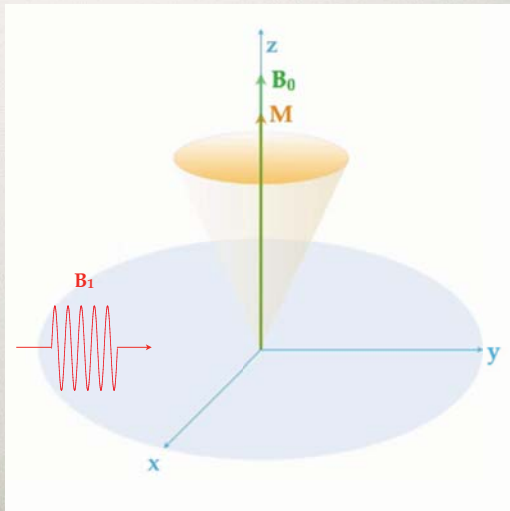
GERJESZTÉS

RÁDIÓFREKVENCIÁS ELEKTROMÁGNESES SUGÁRZÁSSAL

Rezonancia feltétel: Larmor frekvencia

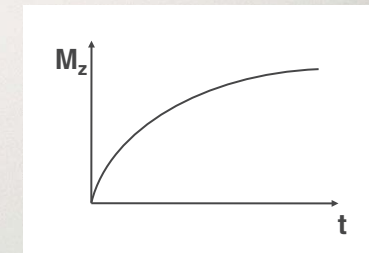
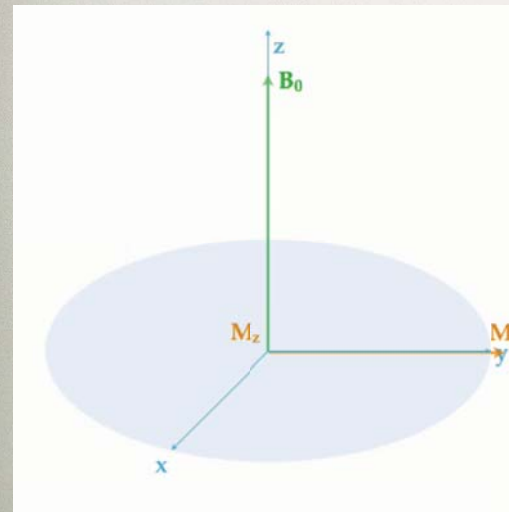

B_0 = mágneses tér
 M = makroszkópos mágneszettség
 B_1 = besugárzott rádiófrekvenciás elektromágneses tér

SPIN-RÁCS RELAXÁCIÓ

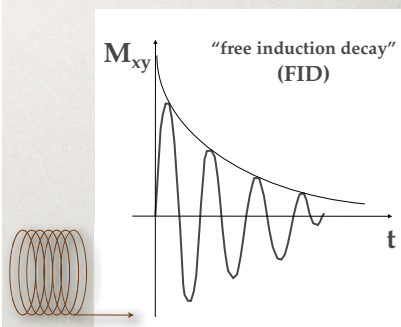
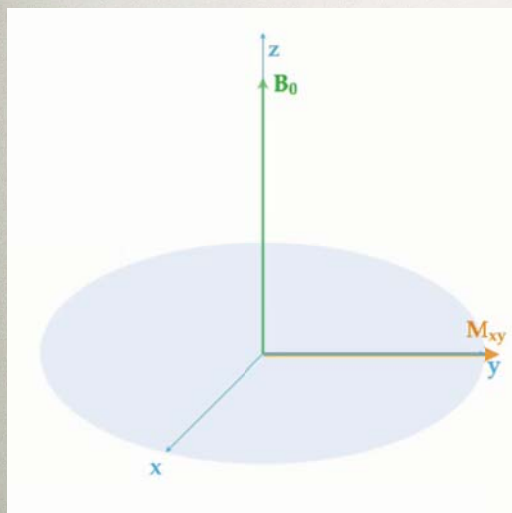
T1 VAGY LONGITUDINÁLIS RELAXÁCIÓ

T1 relaxációs idő:
 elemi mágnes (proton) és
 környezete közötti kölcsönhatásra utal

SPIN-SPIN RELAXÁCIÓ

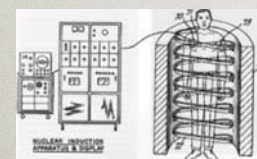
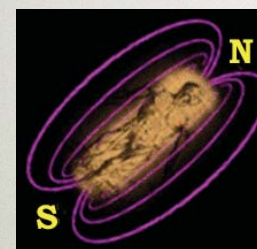
T2 VAGY TRANZVERZÁLIS RELAXÁCIÓ

T2 relaxációs idő:
 elemi mágnesek (protonok)
 közötti kölcsönhatásra utal

MRI:

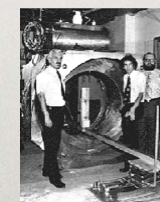
AZ EMBERI TEST MAKROSKÓPOS MÁGNESEZETTSÉGÉT HOZZA LÉTRE

Ábra Damadian szabványügyi bejelentéséből

Raymond V. Damadian
 (1936-)

"indomitable": "a rettenthetetlen"

Nobel-díj (2003)

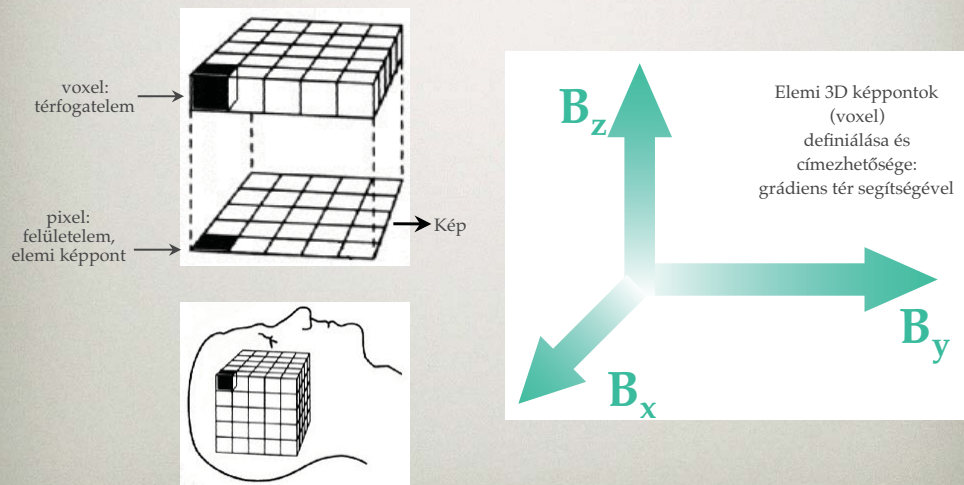
Paul C. Lauterbur
 (1929-)

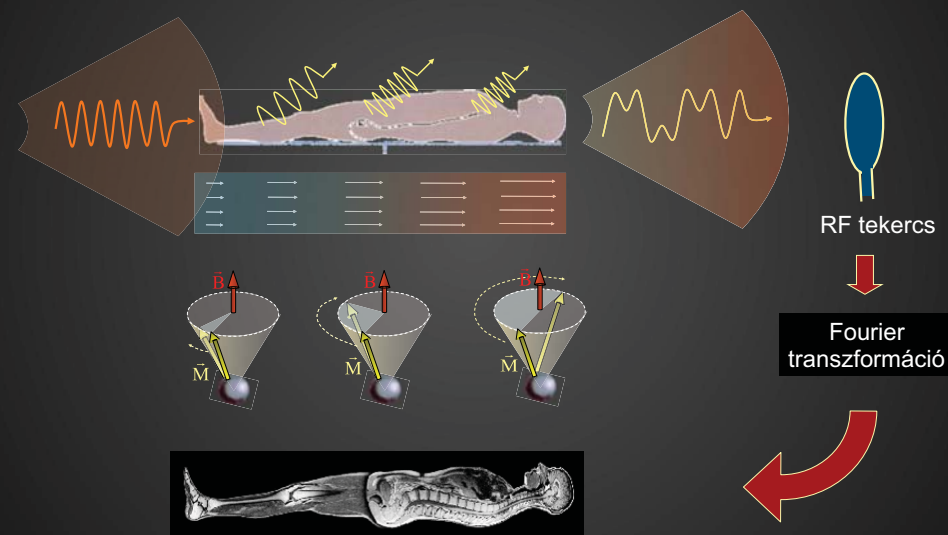
Peter Mansfield
 (1933-)

MRI KÉPALKOTÁS I: TÉRBELI FELBONTÁS

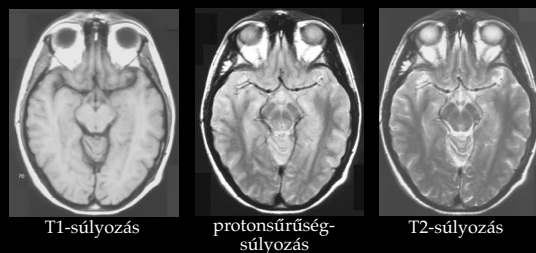
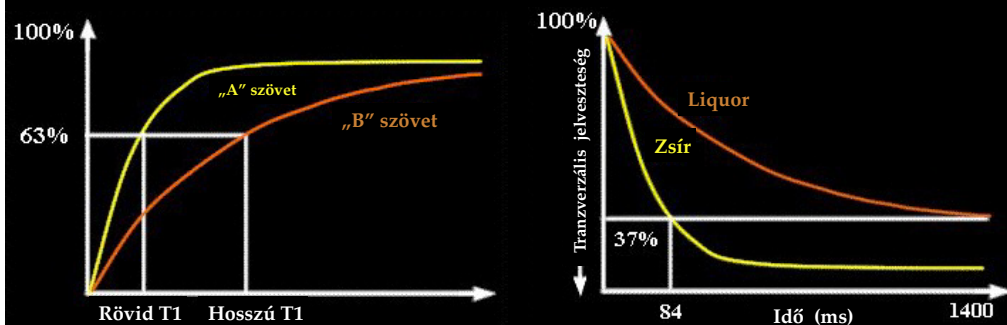

NMR JEL TÉRBELI KÓDOLÁSA: A PRECESSZIÓS FREKVENCIA MÁGNESES TÉRFÜGGÉSÉRE ÉPÜL

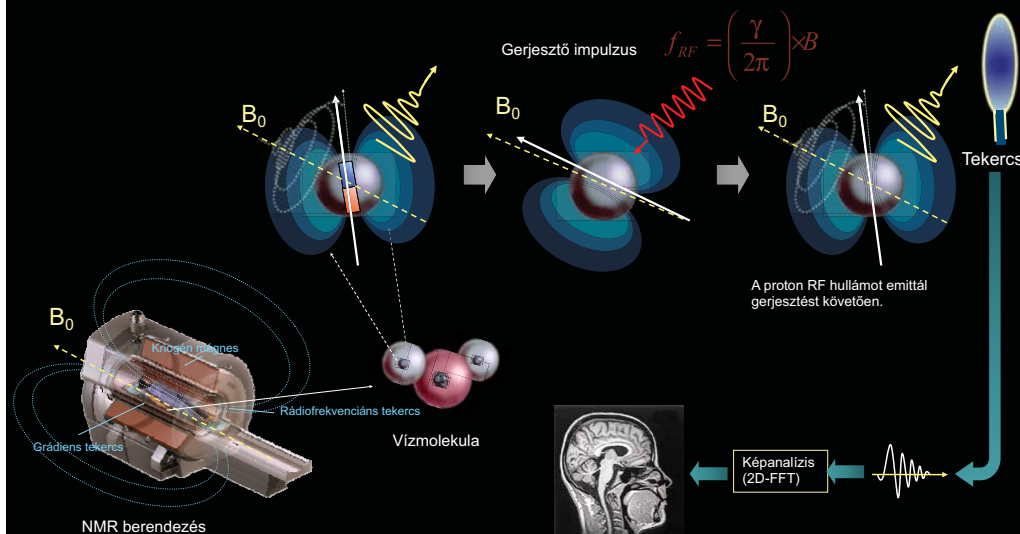

MRI KÉPALKOTÁS II: SZÍNFELBONTÁS (KONTRASZT) RELAXÁCIÓS IDŐK ALAPJÁN

SZÍNFELBONTÁS (KONTRASZT) RELAXÁCIÓS IDŐK ALAPJÁN

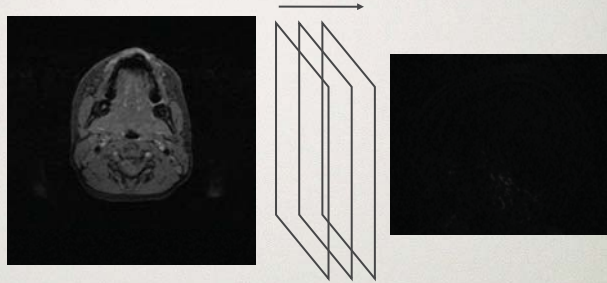
MRI ÖSSZEFOGLALÁS

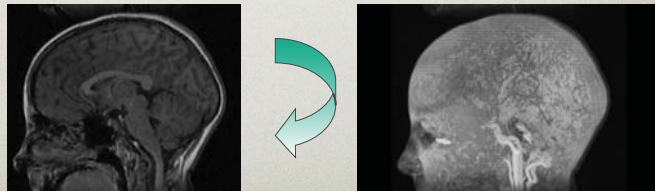

MRI: KÉPI INFORMÁCIÓ MANIPULÁLÁSA I

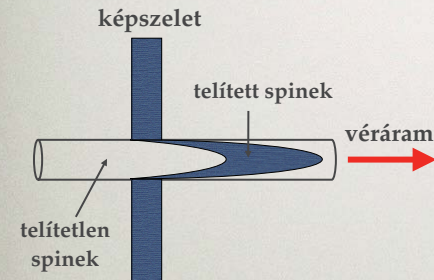
Újraszeletelés
merőleges síkban

Térbeli projekció
(„volume rendering”)

MRI: NON-INVÁZÍV ANGIOGRÁFIA

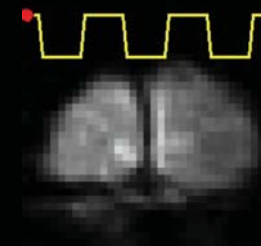

MRI MOZGÓKÉP NAGY IDŐFELBONTÁSÚ FELVÉTELEK ALAPJÁN

Aortabillentyű nyílása-záródása

FUNKCIONÁLIS MRI (FMRI) ÉLETTANI FOLYAMATTAL SZINKRON FELVETT NAGY IDŐFELBONTÁSÚ KÉPSOROZAT

Villogó fény hatása a látókéregre

SZUPERPONÁLT MRI ÉS PET KÉPSOROZAT

PET aktivitás: szemmozgatás során
Térbeli rekonstrukció

